

Bartosz Ślosarski

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

ABSTRAKCYJNA I KONKRETNA DEFINICJA PRACY OPIEKUŃCZEJ W POLSCE

Abstract: The main aim of the article is reflection on the definition of caring labour. In reference to the broad definition of work, which is focused on the workforce (re)production, I want to investigate aspects of organizing revolt by representatives of caring labour. In my article, I accept the marxist and postoperaist perspective to define reproductive/caring labor. Postoperaists are looking for basis of struggles in the objective process of production, but they also assume that the full constitution of workers comes only during the common struggle. In the first part of my article I am recalling an abstract definition of reproductive labor, and then, in further parts, I will consistently build the concrete analysis - and therefore introduce a historical aspect (related to the history of the welfare sector in Poland), formal-legal (related to the current reform of the caring labour), local aspect (ie referring to the conditions labor and workers protest of caring labour in Poznan). I will use the encountered materials, in particular manifestos, proclamations and media statements – it will lead me to determine not only the items listed above, but also how these workers cooperate with other groups in the city.

Key Words: caring labour, reproductive labour, protest, abstract definition of work, concrete definition of work.

Abstrakt: Przedmiotem niniejszego artykułu jest refleksja nad definicją pracy opiekuńczej. Stosując się do szerokiej definicji pracy, której celem jest (re)produkcja siły roboczej, chcę prześledzić aspekty organizowania buntu przez przedstawicielki pracy opiekuńczej. W swoich rozważaniach przyjmuję marksistowską oraz postoperaistyczną perspektywę definiowania pracy reprodukcyjnej/opiekuńczej, która poszukuje przesłanek w postaci obiektywnego procesu produkcji, lecz przyjmuje, że do jej pełnej konstytucji dochodzi dopiero w ramach wspólnej walki. Analiza problematyki zasygnalizowanej we wstępie poprzedzona zostanie przywołaniem abstrakcyjnej definicji pracy reprodukcyjnej, którą stopniowo będę ukonkretniał, a zatem wprowadzony zostanie wątek historyczny (związany z dziejami sektora opiekuńczego w Polsce), formalnoprawny (związany z aktualną reformą żłobkową) oraz lokalny (czyli odwołujący się do warunków pracy i protestu pracownic poznańskich żłobków). W tym celu posłużę się materiałami zastanymi, w szczególności manifestami, odezwami oraz wypowiedziami medialnymi strajkujących opiekunek – zaprowadzi to mnie do określenia nie tylko elementów

wymienionych powyżej, ale także tego, jak te pracownice kooperują z innymi grupami w mieście.

Słowa kluczowe: praca opiekuńcza, praca reprodukcyjna, protest, abstrakcyjna definicja pracy, konkretna definicja pracy.

Wstęp

W niniejszym artykule chciałbym przedstawić abstrakcyjną oraz konkretną definicję pracy opiekuńczej, które sformułowane zostaną na przykładzie walki o wyższe płace i lepsze standardy pracy prowadzonej przez pracownice poznańskich żłobków, które nazywam również instytucjami edukacyjno-opiekuńczymi. Uważam, że konkretna definicja pracy musi uwzględniać aspekt historyczny, krajowy, lokalny, jak też sprowadzać się do praktyk organizacji pracy i protestu¹.

Spór między władzami miasta a opiekunkami z „Inicjatywy Pracowniczej” toczy się od 2011 roku, zmieniając żłobkową mapę Poznania. Przedstawione tu rozważania mają stanowić wstęp do refleksji nad definicją pracy opiekuńczej oraz nad jej istotnością oraz rolą (uwzględniając inne protesty, z którymi występują pielęgniarki oraz matki niepełnosprawnych dzieci) zarówno w ramach współczesnych walk miejskich i społecznych w Polsce, jak też w ramach teorii marksistowskiej, która w wersji mniej akademickiej za owymi walkami powinna podążać.

Analizę zasygnalizowanego problemu zacznę od przywołania abstrakcyjnej definicji pracy reprodukcyjnej, którą stopniowo będę ukonkretniał, a zatem wprowadzony zostanie wątek historyczny (związany z dziejami sektora opiekuńczego w Polsce), formalnoprawny (związany z aktualną reformą żłobkową) oraz lokalny (czyli odwołujący się do warunków pracy i protestu pracownic poznańskich żłobków). W tym celu posłużę się materiałami zastanymi, w szczególności manifestami, odezwaniami oraz wypowiedziami medialnymi strajkujących opiekunek – pozwoli to określić nie tylko elementy wymienione powyżej, ale także skonstatować, jak te pracownice kooperują z innymi grupami w mieście.

Swoisty lajtmotyw rozważań stanowić będzie myśl zaczerpnięta z marksowskich *Rezultatów bezpośredniego procesu produkcji*, że w świecie kapitału cała

[...] masa funkcji i aktywności, które otaczała aureola, które uznawano za cele same w sobie [...] przekształcają się z jednej strony bezpośrednio w pracowników najemnych, niezależnie od tego jak różna może być treść ich pracy i ich zapłata. Z drugiej strony wszyscy oni [...] podpadają pod prawa, które regulują cenę pracy najemnej².

¹ J. Holloway, *Na początku był krzyk*, [w:] W. Bonefeld (red.), *Pisma rewolucyjne w polityce postpolitycznej*, Bractwo Trojka, Poznań 2012, s. 14–25.

² K. Marks, *Kapitał*, 1.1, *Rezultaty bezpośredniego procesu produkcji*, PWN, Warszawa 2013, s. 101.

W tym kontekście chciałbym pokazać, jak na przestrzeni ostatniego półwiecza, a w szczególności w ciągu ostatnich paru lat, praca opiekuńcza staje się elementem neoliberalnej restrukturyzacji za pośrednictwem aparatów państwowych³ oraz zaczyna funkcjonować w całości na zasadach pracy najemnej.

Praca reprodukcyjna – definicja abstrakcyjna i konkretna

Pracę reprodukcyjną w czysto abstrakcyjnych kategoriach zdefiniowała feministka postoperaistyczna Alisa Del Re⁴. Ta włoska marksistka stwierdziła, że praca reprodukcyjna jest o tyle istotna, że bierze ona udział w kapitalistycznym procesie produkcji, stanowiąc źródło „odroczonej” wartości dodatkowej. Istotnym aspektem powyższej refleksji jest fakt, iż siła robocza ucieleśnia się w ludziach, ponieważ muszą oni być w jakiś sposób wytwarzani, aby można ich było wpleść do procesu produkcji – w tym sensie są bowiem warunkiem rozwoju samego kapitału.

Del Re definiuje pracę reprodukcyjną jako opiekę nad osobami zależnymi (a więc nad kimś, kto na przykład z racji wieku nie może sam dbać o proces własnej reprodukcji). Autorka określa, iż charakter tej pracy jest złożony, a więc sprowadza się nie tylko do czysto materialnych praktyk, ale ma również wymiar kognitywny, afektywny oraz obejmuje sferę zarządzania emocjami⁵. I choć partycypuje w kosztach siły roboczej, to paradoksalnie nie jest łatwo mierzalna z perspektywy kapitału⁶.

Jednakże owe kategorie pracy reprodukcyjnej (czy też opiekuńczej – takiego określenia będę używał w artykule) należałoby sprowadzić na poziom konkretnej analizy, przy której nie sposób trzymać się jedynie nurtu wyznaczanego przez ogólne tendencje, ale także uwzględnić historyczny wymiar potrzeb pracowników danego okresu⁷. Pracownicy posiadają swoje, uwarunkowane historycznymi warunkami, potrzeby społeczne (związane z płacą roboczą, warunkami pracy, infrastrukturą socjalną), ale dodatkowo zgłaszają pewne żądania i potrzeby, które możemy nazwać politycznymi (sprowadzają się do reorganizacji na przykład polityki państwa czy samorządu)⁸. Postaram się to pokrótce przedstawić, analizując sytuację pracownic żłobków w Poznaniu oraz ich wypowiedzi na ten temat.

³ L. Wacquant, *Trzy kroki w stronę historycznej antropologii faktycznie istniejącego neoliberalizmu*, „Praktyka Teoretyczna” 2012, nr 5, s. 129–151.

⁴ A. Del Re, *Produkcja/reprodukcja*, [w:] LUM (red.), *Marks. Nowe perspektywy*, PWN, Warszawa 2014, s. 231–259.

⁵ Zob. Hochschild, *Zarządzanie emocjami. Komercjalizacja ludzkich uczuć*, PWN, Warszawa 2009.

⁶ A. Negri, *Kryzys prawa wartości opartej na pracy*, [w:] LUM (red.), *Marks. Nowe perspektywy*, PWN, Warszawa 2014, s. 147–161.

⁷ G. Lukacs, *Historia i świadomość klasowa*, PWN, Warszawa 2013, s. 441–445.

⁸ M. Lebowitz, *Beyond Capital. Marx's Political Economy of the Working Class*, Palgrave Macmillan, Basingstoke 2003, s. 187.

Krótki zarys dziejów sektora opiekuńczego w Polsce

By spojrzeć na pracę reprodukcyjną w sposób mniej abstrakcyjny, należy uwzględnić historyczne uwarunkowania tego sektora w Polsce. Uważam, że instytucji nie należy ujmować w sposób statyczny, lecz dynamiczny – jako pewien model zmieniający się w czasie. Przyjmując takie założenie, należy wyjść od instytucji edukacyjno-opiekuńczych w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej jako pewnego modelu, którego formuła wyczerpała się w drugiej połowie XX wieku. Stąd też przyjąć można, że uczestnicy sporu po stronie sektora opiekuńczego, na przykład w Poznaniu, odwołują się i bronią pewnej instytucji czy też modelu strukturalnego, który realizowany był w czasach realnego socjalizmu, a więc w czasach pracocentrycznego reżimu gospodarczego, w którym cały potencjał pracy w społeczeństwie był wprzęgnięty i aktualizowany w procesie produkcji⁹.

Funkcjonowanie sektora opiekuńczego w PRL regulowała uchwała z 1952 roku pod tytułem *W sprawie zwiększania stanu zatrudnienia kobiet* – kobiety jako te, którym kulturowo była i jest przypisana bezpośrednia opieka nad potomstwem, uzyskały możliwość umieszczenia dziecka do lat 3 w publicznym żłobku na koszt zakładu pracy. Istniały różne rozwiązania – od żłobków zmianowych przez tygodniowe aż po sezonowe w trakcie żniw na wsi¹⁰. Systemowa opieka społeczna stała się wówczas środkiem, który zastępował część pracy reprodukcyjnej siły roboczej poprzez jej upłacowanie oraz pozbawienie charakteru prywatnej działalności wykonywanej nieodpłatnie¹¹. Lata pięćdziesiąte to okres powojennej odbudowy, jednakże wraz z systemową zadyszką pod koniec lat 70. zaczęły zmniejszać się nakłady na rozwój infrastruktury edukacyjno-opiekuńczej¹². Z tego względu wśród 21 postulatów „Solidarności” znalazł się taki (punkt 18), który dotyczył płatnych urlopów macierzyńskich na okres 3 lat¹³; ów postulat w zdecydowanie łżejszej formie realizowany był w latach 80. W latach transformacji stał się on bronią obosieczną w kontekście problemu niżu demograficznego, jak również jako uzasadnienie dla systemowego spychania kwestii opieki nad dziećmi w sferę prywatną i rozmontowywania postsocjalistycznej infrastruktury opiekuńczej.

⁹ P. Hudis, *Marx's Concept of the Alternative to Capitalism*, Brill Publishers, Boston 2012, s. 21–24.

¹⁰ Uchwała nr 620 Prezydium Rządu z dnia 17 lipca 1952 r. w sprawie zwiększenia stanu zatrudnienia kobiet w gospodarce narodowej, <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WMP19520731160> [dostęp: 30.06.2015].

¹¹ A. Del Re, *op. cit.*, s. 237.

¹² J. Kubisa, *Słownik kobiety i transformacja: polityka prorodzinna*, <http://juliakubisa.blox.pl/2011/07/Słownik-kobiety-i-transformacja-polityka-rodzinna.html> [dostęp: 30.06.2015].

¹³ 21 postulatów Międzyzakładowego Komitetu Strajkowego w Gdańsku, https://pl.wikisource.org/wiki/21_postulat%C3%B3w_Mi%C4%99dzyszak%C5%82adowego_Komitetu_Strajkowego_z_17_sierpnia_1980 [dostęp: 30.06.2015].

Materialne warunki pracy

Konkretna analiza pracy reprodukcyjnej oraz walk pracownic poznańskich żłobków wymaga w tym momencie opisanie współczesnego materialnego podłoża publicznego sektora opiekuńczego. W 2011 roku wraz z wprowadzeniem tzw. ustawy żłobkowej sektor opiekuńczy w Polsce przeszedł w tryb zdecentralizowanego finansowania, opartego w dużej mierze na samorządach lokalnych¹⁴. Wedle ogólnopolskich rozporządzeń gminy mogą starać się o dotacje celowe na zadania związane z zarządzaniem finansowym czy też z tworzeniem instytucji opiekuńczych, jednakże te dotacje nie mogą stanowić wartości większej niż 50% wydatków na żłobki. W tym sensie decentralizacja nie tylko oznacza wycofywanie się państwa z kształtowania polityki społecznej, ale także działania w sferze społecznego rozwoju regionalnego (a więc wyrównywania różnic między poszczególnymi regionami kraju, poszczególnymi jednostkami terytorialnymi)¹⁵.

Po wprowadzeniu ustawy żłobkowej to włodarze miast stali się głównymi zarządcami całej infrastruktury żłobkowej – konsekwencją decentralizacji było podwyższenie opłat za usługi o 50% (w Poznaniu chesne wzrosło średnio z 350 do 520 zł)¹⁶. W większości przypadków nowi zarządcy zaprzestali znaczących inwestycji (jak np. rozbudowa infrastruktury opieki), co doprowadziło w konsekwencji do tego, iż dziury na tym polu są aktualnie łatanie przez instytucje prywatne (instytucje opieki, które aktualnie powstają, są najczęściej tworzone przez osoby prywatne, firmy bądź organizacje pozarządowe). Prywatne żłobki również mogą uzyskać subsydia samorządowe, jednakże na przykładzie Poznania widać, że przed protestami pracownic żłobków nie było to powszechnym zjawiskiem.

Wraz z przygotowaniem reformy doszło także do większego zainteresowania instytucjami opiekuńczymi ze strony badaczy społecznych. W 2010 roku na zlecenie Banku Światowego jeden z największych polskich instytutów badawczych, czyli Centrum Analiz Społeczno-Ekonomicznych, przygotowało raport z badań nad stanem żłobków w Polsce¹⁷. Raport tego instytutu kończy się główną rekomendacją dla władz krajowych, która sprowadza się do prywatyzacji polskiego sektora opieki nad dziećmi do lat 3. Abstrahując od samych wniosków raportu, warto zwrócić uwagę na zebrane w nim dane – pozwoli nam to w większym stopniu określić warunki pracy i reprodukcji w żłobkach.

¹⁴ M. Maciejewska, M. Marszałek, *Płeć, państwo i gospodarka. Refleksje nad pracą opiekuńczą*, „Recykling Idei” 2012, nr 13, s. 30–43.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ Zob. *Poznań: Opłata za publiczny żłobek ostro w górę?*, <http://www.gloswielkopolski.pl/artykul/398815,poznan-oplata-za-publiczny-zlobek-ostro-w-gore,id,t.html> [dostęp: 30.06.2015].

¹⁷ K. Piętka-Kosińska, A. Ruzik-Sierdzińska, *Żłobki w Polsce. Badanie empiryczne i jakościowe*, Centrum Analiz Społeczno-Ekonomicznych, Warszawa 2010.

Szczególnie istotne są dwie dane – pierwsza dotyczy liczby dzieci przypadających na jedną pracownicę żłobka, druga dotyczy warunków lokalowych w polskich żłobkach. Jeśli chodzi o pierwszą, to na jedną pracownicę zarówno w żłobku publicznym, jak i prywatnym średnio przypada pięcioro dzieci (z czego minimalnie jest to dwójka, a maksymalnie aż ósemka!)¹⁸. W żłobkach publicznych bądź prywatnych średnio na jedno dziecko przypada sześć metrów kwadratowych przestrzeni użytkowej (aczkolwiek i w tym przypadku należy mieć na uwadze, że średnia uwzględnia również przestrzenie takie jak np. żłobkowa kuchnia)¹⁹.

Do tych „obiektywnych” warunków pracy należałoby dodać to, na co wskazują same pracownice poznańskich żłobków w kwestii natury ich pracy w swoich wypowiedziach medialnych i manifestach. Same o sobie piszą tak, że pracownicami żłobków

[...] są przede wszystkim opiekunki, pokojowe, kucharki i pracownicy gospodarczy. Bez względu na wiek, wykształcenie oraz staż pracy, przez 40 godzin w tygodniu odpowiadają za właściwą opiekę i życie niemowlaków. Każdego dnia przebywają w hałasie, wykonują forsowne czynności, stykają się z wirusami i bakteriami. Tym samym narażone są na urazy, infekcje, utratę słuchu oraz choroby narządu głosu²⁰.

Brak należytego finansowania instytucji opiekuńczych powoduje, że pracownice

[...] przeprowadzają drobne remonty, myją okna na wysokościach, szyją zabawki, angażują się emocjonalnie. Własnym wysiłkiem doprowadziły do poprawy warunków sanitarnych oraz bezpieczeństwa i higieny pracy w publicznych punktach opieki²¹.

Można zatem stwierdzić, iż pracownice żłobków pożytkują swoją siłę roboczą na rzecz odtworzenia bądź poprawy materialnych warunków pracy. Leży to zarówno w ich interesie, jak i w interesie specyficznego wytworu ich pracy, czyli dzieci pod opieką.

Charakter walki pracownic żłobków

Uznaję, iż warunki pracy stanowią zarazem wyjściowy aspekt dla kształtowania protestu pracowniczego – w tym sensie pole dla walki pracy opiekuńczej jest ograniczone. Sama istota tejże pracy decyduje o tym, by antagonizm nie odbywał się

¹⁸ *Ibidem*, s. 25.

¹⁹ *Ibidem*, s. 27.

²⁰ Poznańska Komisja Międzyzakładowa OZZ Inicjatywa Pracownicza, *Przeciwko podwyżkom cen żłobków!*, „Biuletyn Inicjatywy Pracowniczej” 2011, nr 32, s. 10–11.

²¹ *Ibidem*, s. 11.

kosztem opieki i tych, którzy znajdują się pod tą opieką. Wyszczególniony przeze mnie wcześniej szereg aktywności wskazuje raczej na autonomiczną organizację pracy²² w celu jak najlepszego wykonywania obowiązków związanych z byciem opiekunką. Dla samych pracowników był to element prowadzonej przez nich walki – stanowiło to jej defensywny wymiar, sprowadzający się do obrony tej infrastruktury, która jeszcze istnieje i działa.

Jednakże na samym wymiarze defensywnym pracownice poznańskich żłobków nie poprzestały. Początek protestu następuje wraz z wdrażaniem przez miasto „Poznańskiego programu opieki nad dziećmi do lat 3 na lata 2011–2016”, który zbiegł się z wydatkami budżetowymi na rzecz organizacji Euro 2012 w Poznaniu²³. Protestujące pracownice zaczęły wówczas od kwestii płacowych, stwierdzając, że

[...] wynagrodzenie podstawowe większości pracowników żłobków to ok. 40–50% średniego wynagrodzenia w gospodarce narodowej w Poznaniu [1500 złotych brutto]. Dodatkowo, po wprowadzeniu ustawy żłobkowej, większości opiekunkom przedłużono czas pracy o 25 minut dziennie, nie rekompensując tego wzrostem wynagrodzenia. Pensje pracowników żłobków nie były rewaloryzowane od początku 2009 roku, kiedy w przypadku średniego wynagrodzenia w gospodarce narodowej w Poznaniu i województwie płace w tym okresie wzrosły o ok. 12,5%²⁴.

Stąd też realna wartość wynagrodzenia w żłobkach – z powodu inflacji, która to zmniejsza wartość ich siły roboczej na rynku²⁵ – spadła.

Walka prowadzona przez pracownice poznańskich żłobków nie sprowadzała się jedynie do próby ratowania swoich warunków pracy oraz płacy roboczej. Wraz z decentralizacją i systemowym obciążeniem samorządów odpowiedzialnością za instytucje edukacyjno-opiekuńcze doszło również do przeorganizowania pola walki, co w Poznaniu oznaczało możliwość szukania sojuszników miejskich w postaci poznańskich anarchistów oraz uzyskanie pomocy w kwestiach prawnych i organizacyjnych, co objawiło się poprzez stworzenie komisji środowiskowej „Inicjatywy Pracowniczej”. Samorząd lokalny to również bardziej namacalny, łatwiej dostępny oponent w walce. Zarówno dostępność oponenta, jak i stabilne struktury związkowe pozwalały podtrzymać protest, jak również

²² M. Hardt, A. Negri, *Rzecz-pospolita. Poza własność prywatną i dobro publiczne*, Korporacja Ha!Art, Kraków 2012, s. 108.

²³ Zob. <http://konsola.org.pl/start/?IDN=138> [dostęp: 30.06.2015].

²⁴ Federacja Anarchistyczna Poznań, *Więcej na cele socjalne, opiekuńcze i wychowawcze! Oświadczenie w sprawie budżetu 2012*, <http://www.federacja-anarchistyczna.pl/index.php/component/k2/item/568-oswiadczenie-w-sprawie-budzetu-poznania-2012/component/k2/> [dostęp: 30.06.2015].

²⁵ *Ibidem*.

wejść na drogę legalnego sporu zbiorowego z miastem, który doprowadził do trzech podwyżek w latach 2013–2015²⁶.

Należy zwrócić jednakże uwagę na fakt, iż po kilku zwycięstwach na polu płacowym zaczęto rozszerzać zbiór postulatów, łącząc się z potrzebami kobiet, którym w ramach patriarchalnej kultury przypisano rolę opiekunek w domu. Pracownice poznańskich żłobków w swoich wypowiedziach i manifestach podkreślają, że ich protesty łączą się z zagadnieniem kobiet na rynku pracy – zarówno problemów związanych z ich bezrobociem, jak i z niższymi uposażeniami niż mężczyźni jako rewersem nieodpłatnej pracy domowej i opiekuńczej²⁷. Ten element wskazuje na rolę, jaką pracownice żłobków przypisują w szerszym kontekście walk – rolę aktywizującą nie tylko w kontekście stanu opieki społecznej w polskich miastach, ale także aktywizującą kobiety jako pracownice i, co ważne, *protestujące* pracownice na rynku pracy.

Praca reprodukcyjna na tym konkretnym przykładzie posiada w istocie charakter biopolityczny²⁸, co oznacza, że na rzecz podtrzymywania życia podejmuje się szereg praktyk materialnych oraz afektywnych, które często są odległe względem wyobrażeń na temat pracy typowej opiekunki. Protesty pracownic żłobków doprowadziły je zarówno w stronę środowiska anarchistyczno-związkowego, jak też rodziców dzieci, które znajdują się pod opieką uzwiązkowionych pracownic. Z jednej strony skorzystały z pomocy naturalnych sojuszników w mieście, z drugiej wykorzystały to, co można nazwać roboczo „składem technicznym” pracy opieki – a więc pewną przypisaną do tej formy pracy relację z rodzicem, który oddaje swoje dziecko pod opiekę, by mógł pracować. W związku z tym przykład pracownic żłobków pokazuje stan pracy reprodukcyjnej w jego konkretnym wymiarze, który jest uzależniony nie tylko od wcześniejszych walk i przemian systemowych, ale również wpisuje się w horyzont walk miejskich.

Podsumowanie

Abstrakcyjna definicja pracy reprodukcyjnej posłużyła mi – używając terminologii weberowskiej – za pewien typ idealny²⁹, dzięki któremu mogłem przeprowadzić wstępną analizę protestu pracownic poznańskich żłobków. Abstrakcyjna definicja

²⁶ OZZ Inicjatywa Pracownicza przy Zespołach Żłobków w Poznaniu, *Stanowisko Komisji Międzyzakładowej OZZ IP przy Poznańskich Żłobkach w sprawie sporu zbiorowego i podwyżek płac*, <http://www.ozzip.pl/teksty/dokumenty/item/1865- stanowisko-komisji-ozzip-w-zlobkach-ws-sporu-zbiorowego-i-podwyzek-plac> [dostęp: 30.06.2015].

²⁷ *Ibidem*.

²⁸ J. Bednarek, *Polityka poza formą. Ontologiczne uwarunkowania poststrukturalistycznej filozofii polityki*, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 2012, s. 351.

²⁹ M. Weber, „Obiektywność” poznania społeczno-naukowego i społeczno-politycznego (1904), [w:] *Racjonalność, władza, odczarowanie*, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 2011, s. 170–171.

skonfrontowana z konkretnymi warunkami historycznymi, lokalnymi oraz formalnoprawnymi pozwoliła na określenie odchyień w ramach tegoż typu idealnego. Dzięki owej konfrontacji zostało potwierdzone, iż praca opiekuńcza w istocie składa się ze splotu praktyk czysto fizycznych, niematerialnych, kognitywnych oraz – w najszerszym sensie – biopolitycznych. Jednakże zarazem w ramach konkretnej analizy pracy poznawskich opiekunek ujawnił się aspekt wykorzystania własnych umiejętności na rzecz szukania porozumienia z innymi środowiskami związkowymi oraz politycznymi, jak też grupami najbardziej zainteresowanymi sprawnym funkcjonowaniem instytucji edukacyjno-opiekuńczych.

Bibliografia

- 21 postulatów Międzyzakładowego Komitetu Strajkowego w Gdańsku, https://pl.wikisource.org/wiki/21_postulat%C3%B3w_Mi%C4%99dzszak%C5%82adowego_Komitetu_Strajkowego_z_17_sierpnia_1980
- Bednarek J., *Polityka poza formą. Ontologiczne uwarunkowania poststrukturalistycznej filozofii polityki*, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 2012.
- Del Re A., *Produkcja/reprodukcja*, [w:] LUM (red.), *Marks. Nowe perspektywy*, PWN, Warszawa 2014, s. 231–259.
- Federacja Anarchistyczna Poznań, *Więcej na cele socjalne, opiekuńcze i wychowawcze! Oświadczenie w sprawie budżetu 2012*, <http://www.federacja-anarchistyczna.pl/index.php/component/k2/item/568-oswiadczenie-w-sprawie-budzetu-poznania-2012/component/k2/>
- Hardt M., Negri A., *Rzecz-pospolita. Poza własność prywatną i dobro publiczne*, Korporacja Ha!Art, Kraków 2012.
- Hochschild A., *Zarządzanie emocjami. Komercjalizacja ludzkich uczuć*, PWN, Warszawa 2009.
- Holloway J., *Na początku był krzyk*, [w:] W. Bonefeld (red.), *Pisma rewolucyjne w polityce postpolitycznej*, Bractwo Trojka, Poznań 2012.
- Hudis P., *Marx's Concept of the Alternative to Capitalism*, Brill Publishers, Boston 2012.
- Kubisa J., *Słownik kobiety i transformacja: polityka prorodzinna*, <http://juliakubisa.blox.pl/2011/07/Słownik-kobiety-i-transformacja-polityka-rodzinna.html>
- Lebowitz M., *Beyond Capital. Marx's Political Economy of the Working Class*, Palgrave Macmillan, Basingstoke 2003.
- Lukacs G., *Historia i świadomość klasowa*, PWN, Warszawa 2013.
- Maciejewska M., Marszałek M., *Płeć, państwo i gospodarka. Refleksje nad pracą opiekuńczą*, „Recykling Idei” 2012, nr 13, s. 30–43.
- Marks K., *Kapitał*, 1.1, *Rezultaty bezpośredniego procesu produkcji*, PWN, Warszawa 2013.
- Negri A., *Kryzys prawa wartości opartej na pracy*, [w:] LUM (red.), *Marks. Nowe perspektywy*, PWN, Warszawa 2014, s. 147–161.
- OZZ Inicjatywa Pracownicza przy Zespołach Żłobków w Poznaniu, *Stanowisko Komisji Międzyzakładowej OZZ IP przy Poznańskich Żłobkach w sprawie sporu zbiorowego*

- i podwyżek płac*, <http://www.ozzip.pl/teksty/dokumenty/item/1865-stanwisko-komisyji-ozzip-w-zlobkach-ws-sporu-zbiorowego-i-podwyzek-plac>
- Piętka-Kosińska K., Ruzik-Sierdzińska A., *Żłobki w Polsce. Badanie empiryczne i jakościowe*, Centrum Analiz Społeczno-Ekonomicznych, Warszawa 2010.
- Poznańska Komisja Międzyzakładowa OZZ Inicjatywa Pracownicza, *Przeciwko podwyżkom cen żłobków!*, „Biuletyn Inicjatywy Pracowniczej” 2011, nr 32, s. 10–11.
- Uchwała nr 620 Prezydium Rządu z dnia 17 lipca 1952 r. w sprawie zwiększenia stanu zatrudnienia kobiet w gospodarce narodowej*, <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WMP19520731160>
- Wacquant L., *Trzy kroki w stronę historycznej antropologii faktycznie istniejącego neoliberalizmu*, „Praktyka Teoretyczna” 2012, nr 5, s. 129–151.
- Weber M., *„Obiektywność” poznania społeczno-naukowego i społeczno-politycznego (1904)*, [w:] *Racjonalność, władza, odczarowanie*, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 2011, s. 170–17

Biogram

Bartosz Ślosarski – student Międzyobszarowych Indywidualnych Studiów Humanistycznych i Społecznych UAM (socjologia i filozofia), redaktor afiliowany czasopisma naukowego „Praktyka Teoretyczna”, stypendysta Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego. Publikował m.in. w „Bez Dogmatu”, „Le Monde Diplomatique – edycja polska” oraz w czasopiśmie „Rita Baum”.